

Justyna Pisarska, *TŁUMACZ I METODA. O ANGIELSKICH I POLSKICH PRZEKŁADACH BOHATERA NASZYCH CZASÓW*, Katowice: Wydawnictwo Naukowe Śląsk / Stowarzyszenie Inicjatyw Wydawniczych, 2015, ss. 174.

Centralnym tematem książki jest, zgodnie z jej tytułem, analiza polskich i angielskich przekładów pierwszej rosyjskiej powieści psychologicznej, co wymagało od Autorki zaznajomienia się z bardzo zróżnicowanymi zagadnieniami problemowymi i korzystania z narzędzi wypracowanych, między innymi, przez teorię i krytykę przekładu, historię literatury, kulturoznawstwo. Praca nie jest jednak zestawianiem pojęć i powierzchownym przemieszczaniem się, „prześlizgiwaniem się” między odległymi sferami czy systemami, co stanowi niekiedy mankament prac interdyscyplinarnych, ale posiada wyraźnie określone centrum rozważań, jakim jest szeroko rozumiany aspekt kulturowy przekładu, ku przybliżaniu którego zmierza całość wywodu. Jest to więc bez wątpienia praca o wielopoziomowym charakterze, pozwalająca dostrzec i zrozumieć, jak zmieniało się (i nadal zmienia się) podejście do przekładu oraz jego odbiorcy pod wpływem przemian, zachodzących chociażby w obszarze historii literatury i w dziedzinie myślenia teoretycznego. Monografia wskazuje także na relacje łączące tłumaczenia z kontekstami ich powstawania i funkcjonowania, zachowując przy tym równowagę między częścią teoretyczną i analityczną.

Jednym z niewątpliwych atutów pracy jest logicznie i konsekwentnie zaplanowana struktura rozprawy, która pozwala czytelnikowi zaobserwować proces przesuwania się refleksji, skupiających się początkowo na problemie ekwiwalencji, ku kontekstom historyczno-kulturowym. Przemyślana kompozycja porządkuje omawiane aspekty przekładu i kwestie teoretyczne nie tylko pod względem chronologicznym, ale również pod względem ich merytorycznej pojemności i złożoności zagadnień.

W *Uwagach wstępnych* Autorka precyzyjnie określa zadanie, jakie stawia sobie do wykonania, zaznaczając, że celem książki będzie nie tylko poszerzenie i zgromadzenie wiedzy faktograficznej, związanej z opublikowanymi tłumaczeniami *Bohatera naszych czasów*, ale przede wszystkim zwrócenie uwagi na czynniki kulturowe, wpływające na rozwój działań przekładowych i translatologicznych. Sprawnie przeprowadzona, syntetyczna diagnoza istniejącego stanu badań nad przekładem oraz umieszczone w kolejnej części książki (*Stan przekładów powieści „Герой нашего времени” na język polski i angielski*) omówienie prac krytycznych, dotyczących samych tłumaczeń dzieła rosyjskiego twórcy, wskazuje wyraźnie na istnienie „białych plam” we wspomnianych obszarach, uświadamiając tym samym czytelnikowi dotkliwy brak ujęć syntetycznych, kompleksowo prezentujących problem kształtowania się polskiego myślenia o sztuce przekładu. Warto w tym miejscu podkreślić, że monografia Pisarskiej, choć nie pretenduje, by stać się rozległym studium na ten temat, w sposób niezwykle umiejętny tę lukę częściowo wypełnia, będąc jednocześnie swego rodzaju przewodnikiem nie tylko po dziejach i szkołach przekładu, ale także

po niuansach i narzędziach stylistycznych, składających się na poetykę dzieł Lermontowa, na gruncie języka rosyjskiego, polskiego i angielskiego. Ta językowa triada stanowi bardzo cenny – rzadko pojawiający się w publikacjach tego rodzaju – aspekt monografii Pisarskiej, pozwalający skonfrontować ze sobą świat kultur nie zawsze do siebie przystających.

Rdzeń książki budują trzy, następujące po sobie, części: *Przekład strukturalistyczny*, *Przekład postkolonialny*, *Z dziejów przekładu literatury rosyjskiej w Polsce*. Publikacje zamykają stanowiące esencję zaprezentowanego wywodu *Uwagi końcowe*, streszczenia pracy w języku rosyjskim i angielskim, indeks nazwisk oraz warta szczególnej uwagi, rozległa *Bibliografia*, gdzie znalazła się lista wybranych, najważniejszych dzieł, budujących literaturę podmiotu i przedmiotu, wydaną w trzech językach (rosyjskim, angielskim i polskim) w czasie trzech ostatnich stuleci.

Pierwsza ze wspomnianych wyżej części pracy, tj. *Przekład strukturalistyczny*, skupia się w głównej mierze na etapie – jak byśmy powiedzieli z dzisiejszej perspektywy – bycia niewolnikiem tekstu i dogmacie wierności oryginałowi. Autorka, w zgodzie z przyjętym wcześniej podejściem metodologicznym, koncentruje się tutaj przede wszystkim na koncepcji Władimira Nabokowa, by po szczegółowym oglądzie problemu ekwiwalencji formalnej dojść w części drugiej do ekwiwalencji dynamicznej (Rogowicz, Schwartz, Aplin, Randal) i omówienia funkcji paratekstów przekładu literackiego. Rozdział ten, jak zresztą cała praca, wychodzi daleko poza rozważania czysto teoretyczne, analiza praktyczna przykładów jest przy tym zawsze dowodem znakomitego wycucia języka wyróżniającego Autorkę.

Dziś postrzegamy przekład przede wszystkim przez pryzmat procesu *rewriting*, czyli „ponownego pisania”, na który składają się, oprócz tłumaczeń, wszelkie formy krytyki literackiej, opisu historycznoliterackiego oraz układania rozmaitych antologii, wyznaczające strategie definiowania tego, co obce (w czasie i przestrzeni) kulturze przyjmującej¹. Można się z pewnością zgodzić ze zdaniem André Lefevere’a, twierdzącego, że „cały mechanizm «ponownego pisania» dostarcza ważnych świadectw recepcji i zasługuje na centralny status zarówno w teorii literatury, jak i w komparatystyce”. Stąd – jak pisze Susan Bassnett – tłumaczenie postrzegane jest jako ważna strategia literacka, a wpisane w system *rewriting* pozwala odkryć wzory zmian recepcji w danym systemie literackim².

W konsekwencji studia nad przekładem (*Translation Studies*) nie sposób dziś oddzielić od badań i komunikacji interkulturowej (*Intercultural Studies*), o czym najbardziej świadczy *Część II – Przekład postkolonialny* monografii Justyny Pisarskiej. Jest to – moim zdaniem – pod wieloma względami najbardziej udany fragment książ-

¹ Zob. M. Skwara, *Stara i nowa komparatystyka*, w: *Komparatystyka dla humanistów*, red. M. Dąbrowski, Warszawa 2011.

² Ibidem.

ki, dobitnie ujawniający wszystkie najlepsze cechy całości. Po pierwsze, o erudycji Autorki świadczy merytoryczny poziom akademickiej dyskusji z opiniami Ewy Thompson, wyrażonymi w tomie *Trubadurzy imperium. Literatura rosyjska i kolonializm*. Mam tutaj na myśli nie tylko jakość argumentów, wypreparowanych przez Autorkę, ale także dystans, odwagę i kulturę wypowiedzi, zauważalne podczas prowadzonych w książce polemik z uznanymi, nie tylko w Polsce, badaczami. Po drugie, dzięki temu, że analiza tłumaczeń powieści Lermontowa, potraktowanych w monografii jako seria przekładowa, nie została sprowadzona do omawiania jedynie przekłamań względem oryginału czy śladów obecności tłumacza, rozdział ten może także zainteresować tzw. przeciętnego czytelnika, a nie tylko projektowanego odbiorcę książki, zajmującego się w mniej lub bardziej profesjonalny sposób literaturą piękną czy przekładem. Część poświęcona aspektom postkolonialnym jest po prostu bardzo ciekawa, dostarcza bowiem wielu informacji – wzbogaconych pogłębioną refleksją Autorki – charakteryzujących naturę rosyjskiego imperializmu i mentalność Rosjan, ukształtowaną przez nieustanne ścieranie się pierwiastka europejskiego i azjatyckiego. Wreszcie, należy docenić również język prowadzonego dyskursu, wyróżniający całą książkę, w którym uderza przyjazna czytelnikowi swoboda i lekkość pióra, przy zachowaniu – co oczywiste – odpowiedniego rejestru naukowego, lecz bez nadużywania przywilejów, skutkujących czasami nadmierną komplikacją słownictwa czy składni zdania.

W rezultacie można powiedzieć, że monografia Pisarskiej rzeczywiście przekonuje, że w przekładzie nie zawsze wiele tracimy, poprzez przekład i dzięki tłumaczom zyskujemy gwarancję *after life*, ponownego życia tekstu, który „wzbogaca system literacki danej kultury (nawet, paradoksalnie, w przypadku tzw. złych przekładów)”³. Przekład umożliwia w ten sposób doświadczanie kultury, a więc doświadczanie świata, bowiem to właśnie – między innymi – dzięki tłumaczeniom dzieło może funkcjonować poza własną kulturą. Wymowna w tym kontekście staje się więc, zauważona przez Autorkę, dysproporcja w ilości przekładów *Bohatera naszych czasów* na język angielski i polski, charakteryzująca drugą połowę XX wieku, będąca być może znakiem mało optymistycznych przemian społeczno-politycznych, zachodzących w Polsce i Europie Zachodniej.

Podsumowując, można rzec, że praca Justyny Pisarskiej łączy szeroką wiedzę Autorki w zakresie translatoologii, historii literatury rosyjskiej i teorii literatury z umiejętnością krytycznego myślenia i analizy tekstu. Jest to książka odkrywczą, bardzo potrzebna i nowoczesna, omówieniu polskich i angielskich serii przekładowych pierwszej rosyjskiej powieści psychologicznej towarzyszy nie tylko świadomość zmiany paradygmatu, która dokonała się w pod koniec XX wieku, ale także zdolność dostrzegania związków między tekstami, sferą kultury i życia społeczne-

³ Ibidem, s. 191.

go. Jest to monografia napisana w sposób przystępny, z wyczuwalnym poczuciem humoru i dystansem do omawianych kwestii, stanowiąca z pewnością istotną próbę syntetycznego ujęcia rozwoju przekładoznawstwa. Bez znajomości tego rzetelnie i odpowiedzialnie napisanego studium nie wyobrażam sobie poważnej dyskusji na temat współczesnych procesów myślowych, zachodzących w domenie translatologii i najnowszych zjawisk w historii kultury.

Beata Waligórska-Olejniczak
Poznań